

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

PRAWA OSKARŻONEGO W POSTĘPOWANIU KARNYM

SPIS TREŚCI

Prawo do obrony	1
Prawo do udziału w rozprawie	2
Wnioski dowodowe.....	3
Prawo do dostępu do akt sprawy.....	4
Prawo do zaskarżania orzeczeń	4
Apelacja	4
Nadzwyczajne środki zaskarżenia	6
Kasacja	6
Wznowienie postępowania	7

PRAWO DO OBRONY

Oskarżonemu przysługuje prawo **do korzystania z pomocy profesjonalnego obrońcy**. Może go ustanowić sam. Jeżeli tego nie zrobi, to na jego pisemny wniosek, prezes sądu, sąd lub referendarz sądowy wyznaczy mu w postępowaniu sądowym obrońcę z urzędu (art. 80a § 1 i 2 k.p.k.). Oskarżony nie ma jednak wpływu na, to który adwokat będzie go bronił – konkretny obrońca z urzędu jest wyznaczany przez sąd z tzw. listy. Zmiana obrońcy z urzędu może nastąpić tylko na uzasadniony wniosek oskarżonego lub obrońcy (art. 81 § 2 k.p.k.).

Kodeks postępowania karnego przewiduje też **tzw. obronę obligatoryjną**, czyli sytuację, w której oskarżony musi mieć obrońcę. Jeżeli nie ustanowił go samodzielnie, sąd musi mu przyznać obrońcę z urzędu (art. 81 § 1 k.p.k.).

NASTĘPUJE TO, JEŻELI:

- nie ukończył 18 lat,
- jest głuchy, niemy lub niewidomy,
- zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy jego zdolność rozpoznania znaczenia czynu lub kierowania swoim postępowaniem nie była w czasie popełnienia tego czynu wyłączona lub w znacznym stopniu ograniczona,
- zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy stan jego zdrowia psychicznego pozwala na udział w postępowaniu lub prowadzenie obrony w sposób samodzielny oraz rozsądny (art. 79 § 1 k.p.k),
- gdy sąd uzna to za niezbędne ze względu na inne okoliczności utrudniające obronę (art. 79 § 2 k.p.k),
- w postępowaniu przed sądem okręgowym, jeżeli zarzucono mu zbrodnię, tj. przestępstwo zagrożone karą 3 lat pozbawienia wolności lub surowszą (art. 80 k.p.k).

Także w postępowaniu przygotowawczym, tj. przed wniesieniem do sądu aktu oskarżenia, podejrzany może ubiegać się o obrońcę z urzędu.

Aby go otrzymać musi jednak wykazać, że nie jest w stanie ponieść kosztów obrony bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny (art. 78 § 1 k.p.k).

Oznacza to sytuację, gdy podejrzanego nie stać na opłacenie obrońcy z wyboru, lub posiada wprawdzie środki finansowe, ale opłacenie kosztów obrony z wyboru wiązałoby się z pogorszeniem sytuacji bytowej jego rodziny (wykluczone byłoby zapewnienie im minimalnego poziomu utrzymania). Należy dołączyć do wniosku dokumenty np.: odcinki renty czy emerytury, dokumenty ponoszonych wydatków, dokumentację lekarską. Na zarządzenie o odmowie przyznania obrońcy z urzędu przysługuje zażalenie.

PRAWO DO UDZIAŁU W ROZPRAWIE

Oskarżony realizuje swoje prawo do obrony także poprzez udział w rozprawach sądowych. Sąd ma obowiązek informowania go o terminach rozprawy oraz o innych czynnościach, w których może brać udział (art. 117 § 1 k.p.k.). Może to zrobić listownie, a także ustnie na rozprawie (wtedy nie wysyła pisemnego zawiadomienia). Oskarżony i podejrzany ma jednak obowiązek zawiadamiać prokuratora lub sąd o każdej zmianie miejsca swojego zamieszkania lub pobytu trwającego dłużej niż 7 dni (art. 75 § 1 k.p.k.). Jeżeli tego nie zrobi, zawiadomienie wysłane na znany sądowi adres uważa się za doręczone.

Uwaga! Udział oskarżonego w rozprawie jest jego prawem, a nie obowiązkiem (art. 374 k.p.k.). Kodeks postępowania karnego przewiduje obowiązkową obecność oskarżonego jako wyjątek, np. gdy sąd uzna jego obecność za obowiązkową. Gdy oskarżony, którego obecność jest obowiązkowa, nie stawia się na rozprawie sąd zarządza jego natychmiastowe zatrzymanie i doprowadzenie lub przerywa albo odracza w tym celu rozprawę (art. 382 k.p.k.). Jeżeli obecność oskarżonego nie była obowiązkowa, sąd może prowadzić rozprawę i wydać wyrok pod jego nieobecność. Może to zrobić także, gdy oskarżony, którego obecność na rozprawie jest obowiązkowa, zawiadomiony o terminie rozprawy odroczonej lub przerwanej nie stawia się na tę rozprawę bez usprawiedliwienia. Jedynym warunkiem jest wcześniejsze złożenie przez niego wyjaśnień przed sądem.

Oskarżony pozbawiony wolności, którego udział w rozprawie nie jest obowiązkowy, może w terminie 7 dni od doręczenia mu wezwania, złożyć wniosek o doprowadzenie na rozprawę (art. 353 § 3 k.p.k.). Jeżeli wniosek został złożony w terminie, sąd musi go uwzględnić. Jeżeli zaś po jego upływie, sąd uwzględni wniosek, tylko jeżeli doprowadzenie nie spowoduje odroczenia rozprawy. Wniosek o sprowadzenie na rozprawę apelacyjną, może zostać nie uwzględniony, jeżeli sąd uzna, że wystarczająca jest obecność obrońcy.

Oskarżony, który nie mógł, stawić się na rozprawie może usprawiedliwić swoją nieobecność i wnieść o odroczenie. Usprawiedliwienie niestawiennictwa z powodu choroby, wymaga przedstawienia zaświadczenia potwierdzającego niemożność stawienia się na wezwanie lub zawiadomienie organu prowadzącego postępowanie, wystawionego przez lekarza sądowego (art. 117 § 2 a k.p.k).

Rozprawy nie prowadzi się także, gdy brak dowodu, że strona została o niej powiadomiona, oraz jeżeli zachodzi uzasadnione przypuszczenie, że niestawiennictwo wynikało z powodu przeszkód żywiołowych lub innych wyjątkowych przyczyn art. 117 § 2 k.p.k).

Uwaga! Należy pamiętać, że oskarżony, nie stawiając się na rozprawę, ogranicza swoje prawo do obrony. Stawiennictwo przed sądem umożliwi składanie wyjaśnień, zadawanie pytań świadkom i składanie własnych wniosków dowodowych.

WNIOSKI DOWODOWE

Oskarżony (podejrzany w postępowaniu przygotowawczym) może składać własne wnioski dowodowe. We wniosku dowodowym należy wskazać dowód (np.: świadków, dokumenty, opinie biegłych) oraz okoliczności, które mają być udowodnione. Można także określić sposób przeprowadzenia dowodu (art. 169 § 1 k.p.k). Wniosek dowodowy może zmierzać do wykrycia lub oceny właściwego dowodu, np.: ustalenia tożsamości naocznego świadka (art. 169 § 2 k.p.k). Sąd nie ma obowiązku uwzględnienia wniosku dowodowego (art. 170 § 1 k.p.k).

ODDALI GO, JEŻELI:

1. przeprowadzenie dowodu jest niedopuszczalne,
2. okoliczność, która ma być udowodniona, nie ma znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy albo jest już udowodniona zgodnie z twierdzeniem wnioskodawcy,
3. dowód jest nieprzydatny do stwierdzenia danej okoliczności,
4. dowodu nie da się przeprowadzić,
5. wniosek dowodowy w sposób oczywisty zmierza do przedłużenia postępowania.

Nie można oddalić wniosku dowodowego na tej podstawie, że dotychczasowe dowody wykazały przeciwieństwo tego, co wnioskodawca zamierza udowodnić (art. 170 § 2 k.p.k).

Na postanowienie o oddaleniu wniosku dowodowego nie przysługuje zażalenie, jednakże możliwe jest powtórzenie wniosku.

PRAWO DO DOSTĘPU DO AKT SPRAWY

Oskarżony ma prawo do dostępu do akt sądowych i sporządzenia z nich odpisów (art. 156 § 1 k.p.k).

Jeżeli jest pozbawiony wolności może złożyć do sądu wnioski o przesłanie akt do zakładu karnego lub aresztu śledczego. Wyjątkowo, sąd może udostępnić akta w sekretariacie – wtedy oskarżony jest doprowadzany (§ 96 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych).

Na wniosek oskarżonego lub jego obrońcy wydaje się odpłatnie kopie dokumentów z akt sprawy (art. 156 § 2 k.p.k).

PRAWO DO ZASKARŻANIA ORZECZEŃ

Postępowanie sądowe jest dwuinstancyjne. Każdej jego stronie przysługuje prawo do zaskarżenia orzeczenia, z którym się nie zgadza. Środki zaskarżenia dzielą się na zwykłe i nadzwyczajne. Zwykłe środki zaskarżenia, tj. zażalenie i apelacja przysługują w toku postępowania. Można nimi zaskarżyć tylko nieprawomocne orzeczenia. Z nadzwyczajnych środków zaskarżenia, tj. kasacji i wniosku o wznowienie postępowania, można skorzystać dopiero po prawomocnym zakończeniu postępowania.

APELACJA

Apelacja przysługuje od wyroku sądu I instancji. Składa się ją do sądu wyższego rzędu za pośrednictwem sądu, który wydał wyrok. Przedtem należy wystąpić z wnioskiem o uzasadnienie. Dopiero po doręczeniu wyroku i uzasadnienia wnosi się apelację. Apelacja musi spełniać przewidziane dla niej wymogi formalne (art. 119 § 1 k.p.k i 427 k.p.k), a więc powinna zawierać:

1. oznaczenie organu, do którego jest skierowana oraz sprawy, której dotyczy,
2. oznaczenie oraz adres wnoszącego,
3. treść wniosku lub oświadczenia, w miarę potrzeby z uzasadnieniem,
4. datę i podpis składającego,
5. wskazywanie zaskarżonego rozstrzygnięcia lub ustalenia,
6. zarzuty stawiane rozstrzygnięciu lub ustaleniu,
7. wskazanie, czego skarżący się domaga,
8. można również wskazać nowe fakty lub dowody, jeżeli nie było możliwe powołanie ich przed sądem pierwszej instancji.

Apelacja musi być także wniesiona w terminie. Sąd po ogłoszeniu wyroku, poucza obecne na sali rozpraw strony o sposobie i terminie zaskarżenia orzeczenia.

WNIOSEK O UZASADNIENIE:

- w trybie zwyczajnym – 7 dni od ogłoszenia wyroku, a gdy ustawa przewiduje doręczenie wyroku z urzędu, od daty doręczenia,
- w trybie przyspieszonym – 3 dni od doręczenia wyroku, lub ustnie na rozprawie do protokołu.

APELACJA:

- w trybie zwyczajnym - 14 dni od doręczenia wyroku wraz z uzasadnieniem, lub 7 dni od ogłoszenia wyroku, jeżeli oskarżony nie złożył wniosku o uzasadnienie,
- w trybie przyspieszonym - 7 dni od daty doręczenia wyroku z uzasadnieniem.

ZAŻALENIE

Zażaleniem zaskarża się postanowienia, także wydawane w toku postępowania, np. o zastosowaniu tymczasowego aresztowania. Co ważne, w przypadku niektórych postanowień (np. o oddaleniu wniosku dowodowego) prawo zaskarżenia może być wyłączone. Termin do wniesienia zażalenia wynosi 7 dni od ogłoszenia postanowienia lub doręczenia (gdy ustawa przewiduje doręczenie z urzędu).

Wymogi formalne przewidziane dla zażalenia są takie same jak dla apelacji.

PRZYWRÓCENIE TERMINU

Jeżeli oskarżony nie wniósł środka zaskarżenia w terminie, może wystąpić z wnioskiem o jego przywrócenie. **Sąd przywróci termin, jeżeli są spełnione łącznie trzy warunki** (art. 126 k.p.k.):

1. niedotrzymanie terminu nastąpiło z przyczyn niezależnych od oskarżonego, co należy wykazać we wniosku;
2. wniosek został złożony w terminie 7 dni od daty ustania przeszkody uniemożliwiającej wykonanie czynności procesowej;
3. wraz z wnioskiem wykonano czynność procesową (np. złożono wniosek o uzasadnienie).

W kwestii przywrócenia terminu decyzję podejmuje ten organ, przed którym należało dokonać czynności. Na odmowę przywrócenia terminu przysługuje zażalenie.

NADZWYCZAJNE ŚRODKI ZASKARŻENIA

Zarówno kasacja, jak i wniosek o wznowienie postępowania muszą być sporządzone i podpisane przez **adwokata lub radcę prawnego**. Jeżeli skazany nie ma obrońcy z wyboru, może wystąpić do sądu o przyznanie obrońcy z urzędu w celu rozważenia podstaw wniesienia tych środków odwoławczych. Obrońca z urzędu odmówi wniesienia kasacji lub wystąpienia z wnioskiem o wznowienie, jeżeli nie stwierdzi do tego podstaw.

Kasację na rzecz oskarżonego mogą także wnieść **Rzecznik Praw Obywatelskich, Prokurator Generalny i Minister Sprawiedliwości**. Nie mogą natomiast wystąpić z wnioskiem o wznowienie postępowania.

KASACJA

Kasacja przysługuje od **prawomocnego wyroku sądu odwoławczego kończącego postępowanie oraz od prawomocnego postanowienia sądu odwoławczego o umorzeniu postępowania i zastosowaniu środka zabezpieczającego** określonego w art. 93a Kodeksu karnego (art. 519 k.p.k).

Termin do wniesienia kasacji dla stron wynosi 30 dni od daty doręczenia orzeczenia z uzasadnieniem. Wniosek o doręczenie orzeczenia z uzasadnieniem należy zgłosić w sądzie, który wydał orzeczenie, w terminie 7 dni od daty ogłoszenia orzeczenia, a jeżeli ustawa przewiduje doręczenie orzeczenia, od daty jego doręczenia (art. 542 § 1 k.p.k). Niedopuszczalne jest uwzględnienie kasacji na niekorzyść oskarżonego wniesionej po upływie 6 miesięcy od daty uprawomocnienia się orzeczenia (art. 542 § 3 k.p.k).

Kasacja może być wniesiona tylko z powodu uchybień wymienionych w art. 439 lub innego rażącego naruszenia prawa, jeżeli mogło ono mieć istotny wpływ na treść orzeczenia. W kasacji nie można podważać ustaleń faktycznych dokonanych przez sąd ani wymiaru kary. Strona nie może podnieść zarzutu naruszenia art. 440 k.p.k (art. 523 § 1 k.p.k). Kasację na korzyść można wnieść jedynie w razie skazania oskarżonego za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania (art. 523 § 1 k.p.k). Ograniczenie to nie dotyczy kasacji wniesionej z powodu zaistnienia bezwzględnych przyczyn odwoławczych wymienionych w art. 439 k.p.k.

Kasację na niekorzyść można wnieść jedynie w razie uniewinnienia oskarżonego albo umorzenia postępowania z przyczyn wskazanych w art. 17 § 1 pkt 3 i 4 k.p.k. oraz z powodu niepoczytalności sprawcy (art. 523 § 3 k.p.k.).

Rzecznik Praw Obywatelskich, Prokurator Generalny i Minister Sprawiedliwości mogą wnieść kasację na korzyść skazanego w każdym czasie. Nie mogą jedynie wnieść kasacji na niekorzyść oskarżonego po upływie 6 miesięcy od daty uprawomocnienia się orzeczenia. Mogą zaskarżyć nią każde prawomocne orzeczenie kończące postępowanie w sprawie, a więc także wyroki, które uprawomocniły się w pierwszej instancji oraz niektóre postanowienia. Mogą także wnieść kasację od wyroku zakończonego orzeczeniem kary grzywny, ograniczenia wolności, pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, lub warunkowym umorzeniem postępowania.

WZNOWIENIE POSTĘPOWANIA

POSTĘPOWANIE SĄDOWE ZAKOŃCZONE PRAWOMOCNYM ORZECZENIEM WZNOWIA SIĘ, JEŻELI:

1. w związku z postępowaniem dopuszczono się przestępstwa, a istnieje uzasadniona podstawa do przyjęcia, że mogło to mieć wpływ na treść orzeczenia, (czyn ten musi być ustalony prawomocnym wyrokiem skazującym, chyba że orzeczenie takie nie może zapaść z powodu przyczyn wymienionych w art. 17 § 1 pkt 3-11 k.p.k. lub w art. 22)
2. po wydaniu orzeczenia ujawnią się nowe fakty lub dowody wskazujące na to, że:
  - a) skazany nie popełnił czynu albo czyn jego nie stanowił przestępstwa lub nie podlegał karze;
  - b) skazano go za przestępstwo zagrożone karą surowszą albo nie uwzględniono okoliczności zobowiązujących do nadzwyczajnego złagodzenia kary albo też błędnie przyjęto okoliczności wpływające na nadzwyczajne obostrzenie kary;
  - c) sąd umorzył lub warunkowo umorzył postępowanie karne, błędnie przyjmując popełnienie przez oskarżonego zarzucanego mu czynu.
3. Postępowanie wznowia się na korzyść strony, jeżeli Trybunał Konstytucyjny orzekł o niezgodności z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub z ustawą przepisu prawnego, na podstawie którego zostało wydane orzeczenie; wznowienie nie może nastąpić na niekorzyść oskarżonego.

4. Postępowanie wznawia się na korzyść oskarżonego, gdy potrzeba taka wynika z rozstrzygnięcia organu międzynarodowego działającego na mocy umowy międzynarodowej ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską.

Ponadto postępowanie sądowe można wznović na wniosek oskarżonego, złożony w terminie zawitym miesiąca od dnia, w którym dowiedział się o zapadłym wobec niego orzeczeniu, jeżeli (art. 540 b k.p.k):

1. sprawę rozpoznano pod nieobecność oskarżonego, któremu nie doręczono zawiadomienia o terminie posiedzenia lub rozprawy albo doręczono je w inny sposób niż osobiście, gdy wykaże on, że nie wiedział o terminie oraz o możliwości wydania orzeczenia pod jego nieobecność;
2. wyroku lub postanowienia albo zarządzenia, na które przysługuje zażalenie wydanego pod nieobecność skazanego nie doręczono skazanemu albo doręczono w inny sposób niż osobiście, gdy wykaże on, że nie wiedział o jego treści oraz o przysługującym mu prawie, terminie i sposobie wniesienia środka zaskarżenia (art. 540 b § 1 k.p.k).

Reguła ta nie obowiązuje, jeżeli w rozprawie lub posiedzeniu uczestniczył obrońca a także w sytuacjach przewidzianych w art. 133 § 2 (niepodjęcia pisma awizowanego) art. 136 § 1 (odmowy przyjęcia pisma lub odmowy albo niemożności pokwitowania odbioru przez adresata) oraz art. 139 § 1 (pisma nie doręczono ponieważ strona, nie podając nowego adresu, zmieniła miejsce zamieszkania lub nie przebywa pod wskazanym przez siebie adresem, lub została pozbawiona wolności w innej sprawie) (art. 540 b § 3 k.p.k).

Postępowanie sądowe można wznović także, jeżeli (art. 540 a k.p.k):

1. skazany, do którego zastosowano przepis art. 60 § 3 lub 4 Kodeksu karnego lub art. 36 § 3 Kodeksu karnego skarbowego (tzw. mały świadek koronny), nie potwierdził w postępowaniu karnym ujawnionych przez siebie informacji;
2. zachodzi okoliczność określona w art. 11 § 3 k.p.k (tzw. umorzenie absorpcyjne).

Prawa oskarżonego w postępowaniu karnym
Warszawa 2015

Opracowanie:
Zespół Wstępnej Oceny Wniosków w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich

Wydawca:
Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich
Al. Solidarności 77, 00-090 Warszawa

www.rpo.gov.pl
Infolinia Obywatelska: 800 676 676

 infolinia obywatelska
800 676 676

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich
Aleja Solidarności 77
00-090 Warszawa
www.rpo.gov.pl
biurorzecznika@rpo.gov.pl